

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

روان‌شناسی تربیتی

تألیف :

دکتر یوسف کریمی

استاد دانشگاه علامه طباطبایی

نشر ارسباران

کریمی، یوسف، ۱۳۴۳ -

روان‌شناسی تربیتی / تألیف یوسف کریمی. -- [ویراست ۳]. -- تهران: نشر آرسباران، ۱۳۸۹.
ده، ۲۸۶ ص: مصور، جدول، نمودار.

شابک: ISBN : 978 - 964 - 6389 - 66 - 3

شابک:

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۷۳] - ۲۸۶.

موضوع: روانشناسی تربیتی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ ر ۹۳ ک ۴۵ ۱۰۵۱ LB

رده‌بندی دیویی: ۳۷۰/۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۵۶۴۴۹

کلیه حقوق قانونی و شرعی برای ناشر محفوظ است. تکثیر تماماً یا قسمتی از این اثر به صورت حرفه‌چینی و چاپ مجدد، چاپ افست، پلی‌کپی، فتوکپی و انواع دیگر چاپ ممنوع است. نقل مطالب به صورت معمول در مقاله‌های تحقیقاتی با ذکر نام کامل ناشر و کتاب آزاد است. متخلفان به موجب بند ۵ از ماده ۲ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان، تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

آرسباران

نشر آرسباران

پست الکترونیکی

Email- arasbaran@virayesh.com

آدرس اینترنتی

www.arasbaran-pub.com

روان‌شناسی تربیتی (ویراست سوم)

مؤلف: دکتر یوسف کریمی

ناشر: نشر آرسباران

نوبت چاپ: دوازدهم، بهار ۱۳۸۹

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: طیف‌نگار

تعداد صفحات: ۲۹۶

شمارگان: ۲۲۰۰

قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال

ISBN : 978 - 964 - 6389 - 66 - 3

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۶۳۸۹ - ۶۶ - ۳

مرکز پخش: تهران - خیابان زرتشت غربی، بین خیابان پنجم و ششم، پلاک ۶۳

تلفن: ۸۸۹۷۳۳۵۸ - ۹ تلفکس: ۸۸۹۶۲۷۰۷

فهرست مطالب

پیشگفتار مؤلف.....	هفت
پیشگفتار ویراست سوم.....	نه

فصل اول: روان‌شناسی تربیتی چیست؟

پیش‌سازمان‌دهنده.....	۱
آموزش اثربخش.....	۸
دانش و مهارت‌های حرفه‌ای.....	۱۰
تعهد.....	۱۳
رشد و توسعه حرفه‌ای.....	۱۴
خودآزمای فصل اول.....	۱۶

فصل دوم: رشد

پیش‌سازمان‌دهنده.....	۱۷
جایگاه رشد در فرایند یاددهی - یادگیری.....	۱۸
تعریف رشد.....	۱۹
نظریه‌های رشد.....	۲۱
نظریه رشد عقلی پیازه.....	۲۲
سابق تعادل جویی.....	۲۲
سازمان و سازگاری.....	۲۳
علل رشد عقلی.....	۲۶
تجربه کردن جهان مادی.....	۲۸
تعامل یا تجربه اجتماعی.....	۲۸
رشد جسمی (بالیدگی).....	۲۹
مراحل رشد عقلی.....	۲۹
طراحی و تنظیم آموزش براساس نظریه پیازه: ساختن‌گرایی (سازندگی).....	۳۹
مطالب ملموس.....	۴۰
شخصی کردن.....	۴۲
همحسی فکری.....	۴۲
تعامل.....	۴۳
نظریه اریکسون درباره رشد شخصی و اجتماعی.....	۴۵
مرحله ۱ - اعتماد در برابر بی‌اعتمادی (تولد تا ۱ سالگی).....	۴۶
مرحله ۲ - خودمختاری در برابر شرم و شک (۱ تا ۳ سالگی).....	۴۷
مرحله ۳ - ابتکار در برابر احساس گناه (۳ تا ۶ سالگی).....	۴۸
مرحله ۴ - سازندگی در برابر حقارت (۶ تا ۱۲ سالگی).....	۴۸
مرحله ۵ - هویت در برابر سرگشتگی (نوجوانی).....	۵۰
مرحله ۶ - صمیمیت در برابر انزوا (جوانی).....	۵۱
مرحله ۷ - مولد بودن در برابر رکود (میانسالی).....	۵۱
مرحله ۸ - یکپارچگی در برابر نومیدی (کهنسالی).....	۵۲
نظریه رشد قضاوت‌های اخلاقی از دید کلیبرگ.....	۵۲
سطح I: استدلال پیش‌عرفی (۴ - ۱۳ سالگی).....	۵۳

۵۴	سطح II: استدلال قراردادی یا عرفی (۱۴ - ۲۰ سالگی).
۵۶	سطح III: اخلاق پس‌عرفی (۲۰ - ۲۵ سالگی و بالاتر).
۵۸	کاربردهای نظریه کلبیرگ در کلاس درس.
۵۹	خودآزمای فصل دوم.

فصل سوم: یادگیری

۶۱	پیش‌سازمان‌دهنده
۶۲	مثالهایی از یادگیری
۶۶	اهمیت یادگیری
۶۷	نظریه‌های یادگیری و کاربرد آنها.
۶۸	شرطی شدن کلاسیک پاولوف
۷۰	نظریه یادگیری آزمایش و خطایی (ابزاری) ثورندایک
۷۳	شرطی شدن کنشگر اسکینر
۷۴	نظریه گشتالت
۷۸	نظریه یادگیری اجتماعی بندورا
۸۱	نظریه یادگیری اکتشافی برونر
۸۳	اکتشاف بی‌ساختار و هدایت شده
۸۳	تحقیقات درباره یادگیری اکتشافی
۸۶	نظریه سلسله مراتب یادگیری گانیه
۹۰	بازده‌های یادگیری
۹۳	شرایط درونی یادگیری
۹۶	شرایط بیرونی یادگیری
۱۰۱	حافظه و فراموشی
۱۰۲	تحقیقات ایننگهوس در مورد حافظه
۱۱۲	نظریه‌های جدیدتر حافظه: پردازش اطلاعات (خبیردازی)
۱۲۱	نکاتی در مورد بهبود بخشیدن حافظه و جلوگیری از فراموشی
۱۲۴	خودآزمای فصل سوم

فصل چهارم: دیدگاه‌های جدید در یادگیری و شناخت

۱۲۷	پیش‌سازمان‌دهنده
۱۳۰	بحث ویژه
۱۳۳	نظریه خبیردازی و یادگیری
۱۳۸	نظریه سازنده‌نگری در یادگیری
۱۴۴	سبکهای شناختی و سبکهای یادگیری
۱۴۵	سبکهای شناختی
۱۴۷	سبکهای یادگیری
۱۴۸	فراشناخت، نظم‌بخشی و تفاوت‌های فردی
۱۵۱	تفاوت‌های فردی و فراشناخت
۱۵۲	دیدگاه زیستی - روانی در یادگیری
۱۵۵	خودآزمای فصل چهارم

فصل پنجم: دیدگاه‌های جدید در یادگیری و شناخت (ادامه)

۱۵۷	پیش‌سازمان‌دهنده
۱۵۹	دانش به عنوان بازنمایی ذهنی
۱۵۹	انواع اطلاعات
۱۶۰	انواع بازنمایی
۱۶۰	۱. دانش بیانی (اخباری)
۱۶۱	۲. دانش رویه‌ای
۱۶۱	بازنمایی‌های دانش بیانی در حافظه
۱۶۲	الف - زنجیره زمانی
۱۶۲	ب - تصویر ذهنی
۱۶۳	ج - گزاره
۱۶۴	بازنمایی دانش رویه‌ای
۱۶۵	چگونگی سازمان‌یابی دانش بیانی در حافظه
۱۶۸	مقایسه دانش بیانی و دانش رویه‌ای
۱۶۹	الگوی دیگری از نظریه خبرپردازی
۱۷۰	ثبات حسی
۱۷۲	حافظه فعال
۱۷۴	افزایش کارآمدی حافظه فعال
۱۷۶	حافظه درازمدت
۱۷۷	رمزگردانی، انباشت و بازیابی
۱۷۷	سطوح پردازش: شق دیگری برای الگوی چندانباره‌ای
۱۷۹	نظریه‌های شناختی پیش‌درآمدی برای نظریه سازنده‌نگری
۱۷۹	نقش ابزارهای فرهنگی در رشد شناختی
۱۸۰	رشد کارکردهای عالی ذهنی
۱۸۱	قانون کلی ژنتیک و یگوتسکی درباره رشد فرهنگی
۱۸۲	ناحیه نزدیک (مجاور) رشد
۱۸۲	رشد به عنوان یک فرایند تاریخی در یک زمینه فرهنگی
۱۸۳	کاربردهای نظریه یگوتسکی در تعلیم و تربیت
۱۸۴	تدریس خصوصی در درون ناحیه نزدیک رشد
۱۸۴	حل مسئله مشارکتی و ناحیه نزدیک رشد
۱۸۵	کلاس به عنوان یک زمینه اجتماعی فرنگی
۱۸۵	ناحیه نزدیک رشد و ارزشیابی
۱۸۷	سازنده‌نگری
۱۸۷	سازنده‌نگری آموزشی
۱۸۸	دیدگاه سازنده‌نگری در زمینه یادگیری کلاس
۱۸۹	کشف دانش جدید
۱۸۹	یکپارچه‌سازی دانش
۱۸۹	سازندگی اجتماعی دانش
۱۹۱	یادگیرندگان خودگردان
۱۹۱	الف - اصول پیشنهادی دیدگاه شناختی و خبرپردازی
۱۹۲	ادراک انتخابی
۱۹۲	بسط و سازماندهی

تنظیم.....	۱۹۳
ب- اصول پیشنهادی دیدگاه شناختی- تحولی و سازنده‌نگری.....	۱۹۴
خودآزمای فصل پنجم.....	۱۹۶

فصل ششم: انگیزش و تعلیم و تربیت

پیش‌سازمان‌دهنده.....	۱۹۷
انگیزش عمومی و اختصاصی برای یادگیری.....	۱۹۸
نظریه‌های انگیزش.....	۱۹۹
رویکرد رفتاری به انگیزش.....	۲۰۰
رویکرد شناختی به انگیزش.....	۲۰۲
رویکرد انسان‌گرایی به انگیزش.....	۲۱۲
انگیزش در کلاس درس: الگویی برای افزایش انگیزش.....	۲۱۸
ویژگیهای معلم.....	۲۱۹
متغیرهای جو کلاسی.....	۲۲۴
متغیرهای آموزشی.....	۲۲۹
خودآزمای فصل ششم.....	۲۳۴

فصل هفتم: هوش و خلاقیت

پیش‌سازمان‌دهنده.....	۲۳۵
تعاریف هوش.....	۲۳۶
نظریه‌های مربوط به هوش: یک خصیصه یا چندین خصیصه؟.....	۲۳۷
نظریه ساختار عقل گیلفورد.....	۲۳۸
نظریه هوش چندگانه گاردنر.....	۲۳۹
نظریه سه‌بعدی استرنبرگ درباره هوش.....	۲۴۱
خلاقیت.....	۲۴۳
خلاقیت چیست؟.....	۲۴۵
سنجش خلاقیت.....	۲۴۸
ارتباط هوش و خلاقیت.....	۲۵۵
خلاقیت و پیشرفت تحصیلی.....	۲۵۸
قدرت پیش‌بینی نمره‌های خلاقیت.....	۲۵۸
خصوصیات افراد خلاق.....	۲۵۹
رابطه افراد خلاق با دیگران.....	۲۶۰
رابطه با پدر و مادر.....	۲۶۱
رابطه با همسالان.....	۲۶۲
رابطه با معلمان.....	۲۶۳
آموزش و پرورش و خلاقیت.....	۲۶۴
آموزش خلاقیت.....	۲۶۶
آموزش کودکان سرآمد.....	۲۶۸
نتیجه‌گیری در مورد آموزش خلاقیت.....	۲۷۰
خودآزمای فصل هفتم.....	۲۷۱
منابع و مأخذ.....	۲۷۳

بیشگفتار مؤلف

"روان‌شناسی تربیتی" شاخه‌ای از روان‌شناسی است که با مسائل تعلیم و تربیت نظیر یادگیری، آموزش، سنجش و ارزشیابی، و روشهای مختلف تدریس سروکار دارد. به یک تعبیر، روان‌شناسی تربیتی پلی است بین دو حوزه روان‌شناسی و تعلیم و تربیت. متخصصان روان‌شناسی تربیتی تلاش می‌کنند تا به شیوه‌ای علمی و روشی نظام‌دار مشخص کنند که دانش آموزان مطالب درسی را چگونه یاد می‌گیرند، و چگونه می‌توان به یادگیری بهتر آنها کمک کرد. به عبارت دیگر، روان‌شناسان تربیتی در صدد یافتن بهترین روشهای آموزش هستند که معلمان با استفاده از این روشها بتوانند یادگیری بهتر شاگردان خود را به آسانترین صورت ممکن سازند. در روان‌شناسی تربیتی مطالب و مسائلی از قبیل رشد، یادگیری، انگیزش، هوش، خلاقیت، روشهای مختلف آموزش، و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی مطرح می‌شود، که البته نسبت به جهت‌گیری و دیدگاه صاحب‌نظران امکان دارد موضوعهای دیگری به این فهرستها اضافه گردد یا بعضی از این موضوعها حذف شود؛ همچنین بر اساس نوع مخاطبان و هدف از ارائه مطالب روان‌شناسی، کتابهای روان‌شناسی تربیتی به تناسب با تفصیل یا اختصار، مطابق با هدف آن تهیه می‌شود.

کتابی که در دست دارید با هدف ارائه دو واحد درس روان‌شناسی تربیتی و برای استفاده در دوره‌های کارشناسی دانشگاهها و دوره‌های تربیت معلم تهیه شده است. سعی بر این بوده است که مطالب به زبانی ساده و غیرفنی، ولی البته معتبر و علمی و همراه با مثالها و نمونه‌های فراوان به منظور آسانتر شدن یادگیری دانشجویان ارائه شود. به همین منظور، علاوه بر آنکه در آغاز هر فصل پیش‌سازمان‌دهنده‌ای به منظور ورود به

مبحث ارائه شده است، برای اینکه خواننده بداند در هر فصل مشخصاً با چند مطالبی روبه‌رو خواهد شد، چند هدف رفتاری به دنبال پیش‌سازمان‌دهنده‌ها عرضه شده است. همچنین در پایان هر فصل تعدادی سؤال بر مبنای هدفهای رفتاری آغاز فصل و محتوای فصل آمده است تا دانشجویان بتوانند با آن پرسشها، خود را بیازمایند.

مؤلف امیدوار است که اولاً محتوای کتاب که سعی شده است از منابع معتبر گردآوری شود، بتواند دانش لازم برای آشنایی دانشجویان گرامی را با روان‌شناسی تربیتی تأمین کند. ثانیاً تدابیر به کار برده شده نظیر پیش‌سازمان‌دهنده، هدفهای رفتاری، و خودآزماییها بتواند به آسان کردن یادگیری دانشجویان کمک کند و آنها بتوانند با استفاده از راهبردهایی که در فصل حافظه و فراموشی معرفی شده‌اند، مطالب را بهتر به خاطر سپرده و از فراموشی خود بکاهند.

با این همه، مؤلف معتقد است که کتاب حاضر به طور قطع نارساییها و کمبودهایی دارد که همه آنها ناشی از دانش اندک مؤلف است؛ بنابراین، از دانشجویان عزیز، همکاران محترم دانشگاهی، و دیگر خوانندگان گرامی انتظار می‌رود که با تذکر معایب، کمبودها و نارساییها مؤلف را در رفع این نواقص یاری فرمایند.

در ویراست حاضر نسبت به ویراست پیشین تغییراتی در کتاب صورت گرفته است. نخست اینکه فصل اول به‌طور کامل تغییر یافته و در واقع فصل جدیدی جانشین آن شده است. همچنین یک فصل کامل (فصل چهارم) به کتاب اضافه شده است که در نتیجه کتاب دارای شش فصل شده است. علاوه بر این، کل کتاب بازخوانی شده، و هر جا ضرورت داشته است اصلاحاتی در آنجا صورت گرفته است.

در پایان از مسئولان محترم انتشارات ارسباران که امکان انتشار این اثر را فراهم آوردند، از آقای قاسم شمس ویراستار محترم که اثر حاضر را چند بار مطالعه کرده و نکات ارزنده‌ای را یادآور شده‌اند، و از سرکار خانم منصوره خاندلری و خانم شادی اکبری که زحمت حروفچینی آن را بر عهده داشته‌اند، سپاسگزاری می‌شود.

بیشگفتار ویراست سوم

کتاب روان‌شناسی تربیتی به عنوان یک کتاب درسی به توفیق الهی طی سالهای گذشته مورد استفاده همکاران دانشگاهی و مدرسان دوره‌های تربیت معلم بوده است. در طی این سالها، همکاران، دانشجویان، و سایر خوانندگان ضمن تشویق مؤلف، نکات اصلاحی خوبی را یادآور شده‌اند. به همین جهت، مؤلف بر خود لازم دید که تجدیدنظری در کتاب به عمل آورد.

این تجدیدنظر عمدتاً متمرکز بر دیدگاههای شناختی در یادگیری بوده است به این دلیل که نهضت شناختی در روان‌شناسی گسترش فوق‌العاده‌ای یافته است و هرروزه مطالب نو و تازه‌ای در این حیطه مطرح می‌شود. بنابراین، فصلی تحت عنوان «دیدگاههای نو در یادگیری و شناخت» به دنباله فصل چهارم اضافه شده است که البته ممکن است بعضی قسمتهای آن با فصل قبل همپوشی داشته باشد. اما به نظر مؤلف، این همپوشی اگر فایده‌ای نداشته باشد، ضرری هم نخواهد داشت.

امید است که همکاران و خوانندگان گرامی مانند گذشته، مؤلف را از تذکرات و راهنماییهای خود برخوردار نمایند.

یوسف کرمی — زمستان ۱۳۸۸